

seget és alázatot. Ez az álláspont számomra teljesen hibás. Véleményem szerint éppen a gondolkodás hiánya teszi törékennyé a hitet, mert az nem tudja megvédeni önmagát, ha saját alapjait sem ismeri helyesen, s ezáltal olyan képtelen hiedelmekbe sodródhatik, amelyek a legszerényebb vizsgálatot sem bírják el. Félni a gondolkodástól annyi, mint félni az igazságtól. Nem feledhetjük, hogy Istent nemcsak teljes szívünkéből és lelkünkéből kell szeretnünk, hanem teljes értelmünkéből is. A szabadelvű kereszténység ma is, mint mindenkor, erőfeszítéseket tesz, hogy átgondolja a hit dolgait, s én úgy vélem, ez helyes még akkor is, ha ezzel bizonyos kockázatot vállal. (De vajon milyen hit az, amely fél a kockázattól?) Élni a gondolkodás képességével annyi, mint élni a szabadsággal, a felelősség vállalásával és a hitelességgel. Értelem nélkül nincs személyes hit.

Végül mit jelent a tolerancia, a vallásos türelem? A választás, amelyet gyakorolunk s a válaszok, amelyeket adunk a kérdésekre és eseményekre sokfélék lehetnek, különbözhetnek. Nem mindég egyezünk másokkal. Körülményeink, érzékenységünk, gyakorlatunk, gondolataink és hagyományaink sokszor eltérők — ez természetes. Csak egy zsarnoki módszer egységesítheti az összes nézeteket, véleményeket, csak az eredményezhet teljes egyhangúságot. De az ilyen egybehangzó közvélemény egyben a teljes elszemélytelenedést is jelenti. Ha elfogadjuk a személyes hit fontosságát, akkor tudomásul kell venni a különbözőségeket is. Ha én ragaszkodom nézeteimhez, hitemhez, nyilván más is így van a sajátjával, ezért el kell fogadnom, hogy az ő választásuk, elvi döntéseik nem az enyéim, és hogy ők nem ugyanazokban eretnekek, mint én. Lehetek más nézetten mint ők, de tisztelnem kell másokat, még ha úgy vélem is, hogy tévednek. Beszélhetek velük, vitatkozhatom velük, és meg kell kísérelnünk közös nevezőre, megegyezésre jutni. Nincs jogom elítélni, kizárni senkit csak azért, mert nem úgy gondolkodik, mint én, vagy a többség. Ha következetes vagyok, nem hihetem, hogy mindenkinek ugyanazon a nézetten kell lennie. Mindenki a saját módján és viszonyában él Istennel. A személyes hit feltételezi a pluralista egyházat, s abban áll az egység, hogy odafigyeljünk egymásra, párbeszédet folytassunk és tiszteljük, szeretjük egymást nézetkülönbségeink ellenére (ami nem is olyan könnyű).

Sok teológus vallja, hogy Isten meggyőzni akar minket, nem kényszeríteni — nem parancsol, hanem megpróbál jobb belátásra bírni. Azért tesz így, mert tiszteli személyiségünket és szeretet. Nekünk is így kell tennünk. Meg kell tanulnunk az igazi toleranciát, amely nem tehetetlenség és közönyösség, hanem annak elismerése, hogy nincs egyedül üdvözítő, kétségbevonhatatlan hit — csak személyes hit van.

LŐRINCZI LÁSZLÓ

TALÁLKOZÁSAIM BALÁZS FERENCCEL*

Szent-Iványi Sándor és Balázs Ferenc főiskolai tanulmányaikat folytatták (a Harvard egyetemen, illetve a Berkeley Unitarian College-

* Megjelent a *Falvak Dolgozó Népe* 1982. márc. 20-i számában.

ban), amikor én 1926-ban kikerkeztem az Egyesült Államokba, Clevelandbe [...]

Ők már előzőleg töltöttek bizonyos időt — valószínűleg dr. Cornish jóvoltából — Clevelandben. Szünidei tartózkodásnak — szórakozásnak — fogták fel az ott töltött heteket, megismerkedtek néhány clevelandi értelmiségivel [...]

Előveszem Feri leveleit (az enyémekeket sohasem tudtam megszerezni), s már az elsőből kiténik, hogy én kezdtem levelezni vele. Valószínűleg tájékoztatást kértem tőle a clevelandi magyarok helyzetéről. Válaszából az derül ki, hogy örül megérkezésemnek, s fölhívja a figyelmem néhány ottani magyar értelmiségire, s egyúttal üdvözlí is őket. Ez a levél 1926. február 17-én kelt Berkeley-ben. Én pedig január elején érkeztem volt Clevelandbe.

Második levelét május 12-én keltezte. Magyarul írta, és hosszasan kifejtette benne falumegváltó terveit: a modern mezőgazdasági gépek *szövetkezeti* használata lényegesen megrövidíti falun is a munkaidőt, jut idő tehát a közhasznú munkák elvégzésére, és alkalom nyílik a művelődési tevékenység megszervezésére is. Magáról csak annyit írt, hogy menyasszonya van, s hogy boldog, mert ő is hasonlóképpen gondolkodik. Leveleit ezzel a mondattal fejezi be: „Óh, Laci, milyen pompás dolgokat fogunk mi művelni!”

Terveit logikusnak találtam, de valahogy ... nem fogott meg. Hiányzott hozzá a személyes találkozás közvetlen varázsa.

Az AUA (Amerikai Unitárius Társulat) 1926. évi rendes közgyűlése alkalmával dr. Cornish felhívott: szeretné, ha nyári szabadságomat — júniust és júliust — Chicagóban tölteném. Világért el nem árulta, hogy milyen tervet melenget atyai szívében. Mikor aztán megérkeztem a chicagói Meadville Diákotthonba, Szent-Iványit már ott találtam. Ahogy meglepetésünkből magunkhoz tértünk, Iván így kiáltott föl: Nahát, ez a Cornish! És kezembe nyomott egy ceruzával írt angol nyelvű levelezőlapot, amelyben Feri jelentette be érkezését.

Ivánal vártuk az állomáson. Ahogy aprózott felénk, semmi újat nem fedeztem fel rajta a Kolozsváron megszokott Balázs Ferihez képest: cipőí csónakok, nadrágja vasalatlan, sűrke inggalérja kihajtva, feje fedetlen ...

Másnap korán ébredt, minket pedig ezekkel a szavakkal ébresztett: „Halljátok, feleim, ez a szoba mától kezdve Erdély!” S nyomatéku kiterített az asztalra egy térképet. Pár perc múlva már a hallban csendült fel a hangja, zongorakiséret mellett énekelte az éjszaka folyamán komponált dalát: „Itt valahol, ott valahol, idegen országban, / Egy-két magyar összehajol, nem búban, nem gyászban, / Nem hull a könny a szemükből, hahota sem harsog, / Otthon járnak, tervet szönek, lángban ég az arcok.”

— De hiszen ez Ady-paródia! — kiáltotta Iván.

Számomra azonban ez elég volt ahhoz, hogy elérzékenyüljek...

Fölkerestük a Diákotthon igazgatóját. Derús mosollyal fogadott. Éppen megszokott reggeli teendőjét végezte: nekivetkőzve separte udvarát. Ki akartuk venni kezéből a seprűt, de nem engedte. Azt mondta, hogy egy hétig nem dolgozhatunk. Ki kell pihennünk utazásunk fára-

dalmait, majd aztán mind a hármunknak meglesz a napi teendőnk. Azzal szolgáljuk meg — mondta — a szállást és az étkezést. Feri reggelente a járdán összesepri a leveleket, és az órabérből beszerezheti a napi nyerskosztját. Mi az étkezében fogunk inaskodni: lehordjuk a mosogatókonyhába az edényeket, és ennek ellenében napi háromszori étkezésben lesz részünk. Majd hozzátette: egyébként az időnkkel teljesen szabadon rendelkezünk, eljárhatunk az egyetem nyári előadássorozatára, esetleg fürödhetünk a tóban...

Mindezek mögött ott éreztük dr. Cornish mindenre kiterjedő gondoskodását. Köszönetet rebegettünk, s indultunk tájékozódó körútra.

Szótlatlanul ballagtunk fel az egyetemre, tanulmányoztuk az előadásrendet, majd lekerültünk a tópartra, megfürödtünk és sütkéreztünk a strand meleg homokján. Messze voltunk az otthoni tájtól, de a vonuló felhőket figyelve gondolataink odahaza jártak...

Feri hamar átvette szellemi-érzelmi életünk irányítását. Kiderült ugyanis, hogy vele egyébről nem lehet beszélni, mint arról, hogy „milyen pompás dolgokat fogunk mi művelni odahaza!“ Teljesen rabja volt falumegváltó álmainak, s bizony meg kell vallanom: engem is hamar magával ragadott személyiségének ellenállhatatlan varázserejével.

Meglehet, hogy éjjelente — ha fölébredtem — megmosolyogtam magam. Tudtam, hogy földön járok, hiszen 28 éves voltam, kinek benőtt már a feje lágya, és hát az első világháború tapasztalatait is a tarsolyomban hordoztam. De reggel, amikor Feri újra teregetni kezdte álmait — a mi népünk értelmes, szorgalmas, de szellemileg le van maradva, mert nincs ideje a művelődésre —, újból szóttuk tovább az elképzeléseinket. Nem volt nehéz: olyan mesebelien könnyűnek látszott onnan a falu megváltása...!

Csakhogy kiszabadulva az álom bűvköréből, a tanítvány visszahull a földre. S cselekedete mindig gyakorlatibb, földönjáróbb, mint a próféta álma.

Július 20-a körül Feri és Iván elutazott. Friss vőlegény volt mind a kettő. Feri Taosba igyekezett, ahol Kriszti — később a felesége lett — a nagybátyjánál tartózkodott. Heteket töltöttek együtt, a környék természeti csodáit járták. Augusztus 18-án a Grand Canyontól küldött képeslapot, amelyre csak ennyit írt: „Grand! Feri.“

Taosban Feri sok minden a mi itthoni kicsi falvainkra emlékeztette. A kanyargós, szűk utcákon lovaszekerek döcögtek. Csodálattal töltötte el az estéli harangszó. Reggel csordabögésre ébredt. És ott is kemencében sütötték a kenyeret...

Utolsó levelét 1927. március 20-án keltezte Berkeleyben. „Nagy öröm számomra — írta —, hogy mezőgazdasági egyetemre vagy beiratkozva. Mi csak beszélünk falvaink mezőgazdaságának modernizálásáról, de te már a tettek embere vagy.“ Megírta azt is, miként gyűjti a pénzt a hazafelé való utazásra. Csatolta búcsúelőadásának meghívóját. Műsorán magyar népdalok, erdélyi egyházi énekek, klasszikus dalok és eredeti szerzemények szerepeltek.

1927 októberében indult el Japán felé. Megfordult aztán Kínában és Indiában is. Majdnem egy év múlva érkezett haza 1928 augusztusában.

Iván 1926 júliusában Olgához indult, s november 5-én hazaérkezett Kolozsvárra.

En augusztus végén visszatértem Clevelandbe. A karácsonyt Bostonban töltöttem dr. Cornish vendégeként. December 31-én érkeztem Amherstbe. 1927 áprilisában pedig magam is búcsút mondtam az „új világnak“. S júliusban beköszöntöttem Kadácsba.

Balázs Ferenc egyszer járt nálunk, Kadácsban. 1930-ban, miután „megfürdött“ a nevezetes székelykeresztúri konferencia sikerében. Ahogy *A rög alatt*-ban is megírta: „az voltam akkor hosszú ideig, aki azóta talán sohasem: a mindenki által elismert valaki, akit nem szid a sok, és véd a kevés, mert egybefoglalt az egészszel a közös munka közös eredménye“.

Akkorra már megszerveztük Kadácsban a baromfitenyészetet, a méhészetet és a gyümölcsstermesztést — szövetkezeti alapon. Hogy gyönyörködött mindenben, amit látott! Hogy követett engem mindenüvé, amikor kint, a gazdaságban valami tennivalóm támadt! Valósággal megsimogatta a 200-as keltetőgépet, mely éppen üzemelt a konyhában. De a legjobban az lepte meg, amit a szövetkezet asszonytagjainál látott, és amit tőlük hallott. Azok az értelmes feleletek, amiket kérdéseire kapott. Elmeséltette a csirkenevelés minden fortélyát. Gyönyörködött a házilag készített — csirkeneveléshez szükséges — kellékekben: a csapófészekben, az etetők-itatókban stb. És természetesen a nyári konyhákban nyüzsgő, illetőleg az udvarokon szaladgáló vörös izlandi csirkékben...

Hét év múlva egy fényképet hozott a posta: a Balázs Ferencről készített utolsó felvételt. Házam népe összefutott a nagy riadalomra: vigyétek, szaggassátok, dobjátok...! S velem együtt ők is zokogtak.

Ez a kép ma is megvan, és néha még most is megrikat: Feri a maga 36 évével már 44 éve halott, s én a magam 83 esztendejével még élek...!

Pár évvel a Balázs Ferenc halála után történt: a kadácsi *Avikultura Baromfitenyésztő Szövetkezet* egy októberi vasárnapon kiállítással egybekötött baromfivásárt rendezett. Ott álltak sorban a saját készítésű, szép fehérre meszelt ketrecek, és az a sok-sok eszköz, ami a tenyésztéshez nélkülözhetetlen. A környező falvakból az érdeklődők nagyszámú gyülekezete vett körül: eljöttek látni a „kadácsi csodát“. A kiállítás után a kadácsiak meghívták ismerőseiket, és odahaza is bemutatták nekik: mire jutottak a baromfitenyésztés tudományában és gyakorlatában.

Sokszor gondoltam arra: ha ezt Balázs Feri láthatta volna!

Többször volt alkalmam végigsétálni a mi Pantheonunkban, a kolozsvári házsongárdi temetőben. Figyelmem mindig megakadt Simén Domokos relief-arcképe előtt, de nem tudtam megmagyarázni magamnak, hogy miért. Egyszer valaki megragadta a karomat, és azt mondta: „Nagyon pözmentes ez az arckép!“

Ilyen pözmentes lelki arcot szeretnék én is rajzolni Balázs Ferencről.

SEBESTYÉN MIHÁLY

SZÉKELYKERESZTÚRI UNITÁRIUS GIMNÁZIUM KÖNYVTÁRÁRÓL

Az egyéni vagy közkönyvtárak vizsgálata mindig érdekes, korra és emberre igen jellemző következtetésekre sarkallja a művelődéstörténet kutatóját. Ezekből a gyűjteményekből nem csupán az egykori tulajdonosok érdeklődési köre, szellemi arcképe rajzolódik ki, de a legtöbb esetben fény derül az értelmiségi kapcsolatokra is, a kultúrateremtő tényezők — esetünkben a könyv és az írás — utóéletére és vándorútjára. Értésüléseink között tarthatjuk számon azt, hogy miként fogadták az olvasók a szöveget, milyen összeget fizettek egy-egy értékesnek, fontosnak, mindenképpen megszerzendőnek ítélt könyvért.

A marosvásárhelyi Teleki—Bolyai könyvtár őrzi az egykori székelykeresztúri unitárius gimnázium könyvtárának tetemes részét, azt a közgyűjteményt, amely reprezentatív módon mutatja be, hogy a székelyföldi unitárius közösség miként látta el szellemi táplálékkal tanuló fiait, hogyan gondoskodott a könyvtár állományának szüntelen gyarapításáról. Bár a keresztúri iskola gyűjteménye egyidős magával az (al)gimnáziummal s így elsősorban a XVIII. századvégi s a XIX. századi oktatási-nevelési állapotokra enged rálátni, az állomány jelentős hányadát — mintegy kétezer kötetet — a XVI—XVII. századi kiadványok képezik.

Adományok sora követi egymást mindjárt az alapítás pillanatától kezdődően; az egyházi főtanács múlt századi döntése alapján a többi unitárius felsőiskolák könyvtárában található többes példányokból is juttatnak Keresztúrra; végrendelkezők hagyják szellemi ingóságaikat az iskolára. A könyvvásárlási alap kevés, ezért 1848 előtt elenyésző az iskolai vásárlások száma a donációk tömege és jelentősége mellett.¹

Az 1701 előtt megjelent könyvek — tekintetbe véve a régi erdélyi művelődés és tudományosság szerkezetét, kivánalmait, amelyekhez tökéletesen hozzásimul az olvasmányanyag is — főleg teológiai, bölcséleti, jogi, nyelvészeti, történeti jellegűek. A különféle külhoni nyomtatványok a hagyományos úton, az európai egyetemeken tanuló diákok révén jutnak Erdélybe. Vásárlóik sohasem egyéni gyönyörűségekre, avagy hiú öncéllal szerzik meg ezeket a nyomtatványokat: majdnem mindig bizonyíthatóan a szemük előtt lebegett a közjó ügye. Olyan könyveket cipelnek, csempésznek át a vámhatárokon, tiltó rendelkezéseken, amelyekre itthon elengedhetetlenül szükség van az oktatásban, a papi szolgálatban, a gyógyításban, a gyakorlati élet sokféle, *polihisztort* követelő teendőiben. Hogy csak a legegyszerűbb bizonyítékkal éljünk, számos könyvben találni ilyesfajta bejegyzéseket: *Hic liber est...* (itt a tulajdonos neve következik) *...et amicorum*. Ez a baráti kör nagyjából azonos érdeklődésű értelmiségi csoportot jelent, a könyv tehát kézzől kézre jár, vitatkoznak fölötte, mintegy meghosszabbítva a külhoni akadémiákon uralkodó légkört.

A hazai nyomtatványok között számos unikum volt a keresztúri könyvtárban; így jelezte a múlt század végén a tudós kolozsvári bibliográfusunk, Szabó Károly a *Régi Magyar könyvtárban*. Szép számmal